

Család

Konok és vad leány volt Beregi Anna. Sírni totyogó kora óta senki se látta. Összeszorította a fogát, inkább a nyelvét harapta volna el, semhogy feljajduljon, pedig anyja sűrűn térítgetni próbálta virgáccsal. Ha angyal szállott volna le hozzá, bizonytal szemébe nevet, az ördögöt meg szemem köpi, hogy megvakul. Volt, aki volt, jöttányit sem engedett önmagából. Tudta, hogy testvérei között ő a legszebb fekete hajával, égszínkék szemével. Néha úgy nézett, mint a szeptemberi égbolt, máskor pedig élesen, haragra készen, akár az acélpenge, ilyenkor szülőanyját is megrettentette:

— Bár volnál pápista — mondogatta elkeseredetten —, zárdába adnálak Krisztus menyasszonyának, sündisznó bőréből készült övet kapnál a derekadra, az talán megszelídítene, te vadmacska.

Anna azonnal kész volt a válasszal:

— A vadmacskának zöld a szeme, az enyim meg kék.

Az anyja repedezett a méregtől:

— Te, te! — Azt akarta mondani: Te átok! — De miként mondhatta volna, mikor a négy leány közül, mégis ezt a vadócot szerette legjobban. Szerette és féltette. Anna: milyen szent és szelíd név, csupa dallam, ez pedig! Csak venné már el valaki, tán megjuházna a kemény férfimaroaktól.

A Beregi-birtok nem volt nagy, azért becsülettel éltek abból, és úgy számították, ha kiházasítják a lányokat, még mindig tellik majd a tisztas öregségére. De hiába tervezgetnek nagy bölcsen, mert Anna még testvérei udvarlói is elriasztja. A minap azt magyarázta egyiknek, hogy a számár mennyire okos és emberséges állat, túlsz bizonyos férfiakon, és az udvarló szeme közé kaccgott. Ráadásul a kertben felordított a vízhordó csacsi:

— Szólt valamit? — kérdezte Anna szende bájjal.

A fiú bíborpiros lett, gyorsan elszelelt, azóta se látták. Az anya legszívesebben laposra verte volna Annát, de már nagy volt ehhez, ám apja majd megpukkadt a röhögéstől. Az asszony dühe most reá csapott le:

— Könnyű neked röhögni, te pukhas, mert minden keserv az én szívemet sanyargatja.

Az úra éppen olyan szemtelenül szájalt vissza, akár Anna:

— Feleségem vagy, osszuk meg igazságosan az élet terheit. Én röhögök, te meg sírsz. Hidd el, te leszél kedvesebb az Úr előtt.

És fújta a pipafüstöt, meg iszogatta a jóféle veres bort, néha még a nyelvvel is csettintett. Hát nem érdemi meg a szentek fénykoszorúját, aki ezek között él? Az ég végre csakugyan meghallgatta az anya fohászait, Anna nem-sokára elkelt, és mihelyt megszabadult tőle a Beregi-porta, a másik három is egykettőre férjet kapott. Az anya akkor meg azért sópánkodott, mert üres lett a ház. De ki tud az asszonyoknak eleget tenni? Míg fiatalok, búgnak, akár

a gerle, és férjükből mindenáron apagalambot akarnak csinálni. Ha pedig megöregszenek, lamentálnak naphosszat, mintha folyamatos nagypéntek volna a világ. Szerencsére szántók, erdők és legelők is vannak lelkes állatokkal, s így akad ürügy ellovagolni az asszony jajveszékelése elől.

Annát szép szál legény vette el, Varró Anti, vagyonban sem volt hiány. Emellett szelíd volt, engedékeny, kedvét kereste, akár az üdvösséget. Nem is lett volna vele baj, de miért helyeselt mindent? Anna megszokta, hogy ví az anyjával, két kemény koponya koccan össze, két vad akarat méri meg az erejét. Most meg? Nem bírja ezt az Antit viadalra bizgatni. Jó ember? Valóban, de ramaty ember. Ha ölel, nem merészeli megpogtatni a derekát. Csókja lágy, miként a fuvallat. Egyszer még körömmel is próbát tett, mint a vadmacska, de Anti csak túrta, és olyan szomorúan nézett reá, mintha sírni készülődne. Ekkor nagyon elszégyellte magát, és visszahúzta a körmeit, úgy vélte, mindörökre.

Két fiút szült, az első, a kis Anti csupa szelídség, még a bölcsőben is alig nyöszörgött. Később is elfogadott mindent, úgy hajlott az engedelmességre, akár a kutya. Hízlekedésben pedig lefőzte a három házi macskát.

— Akár az apja — mondogatta Anna némi melegséggel, mert a szülés, úgy mondják, megszelídíti a legvadabb nőtény szívéét is. De mintha valahol a mélyben éppen úgy lenézte volna, mint az urát. Kemény koponyájú vad kölyköt várt, s mit kezdjen ezzel a puhánnyal? Alig merészelt hozzá nyúlni, félt, hogy szétolvad a keze között. Szerencsére nemsokára még egy fiú következett, a Péter. Nehéz szülése volt, csaknem belehalt. A pap a keresztelőn azt magyarázta, hogy Péter kösziklát jelent:

— Kemény ember lesz ebből, majd meglátja, csak bírjon véle.

A jóslat bevált, a csecsemő ordított, hogy zengett a ház. Nekiveresedett a méregtől, mivel a sok maffla felnőtt nem találta el az akaratát. Idő előtt ki próbált mászni a bölcsőből, jókorát zuhant, de nem lett baja. Amint járni kezdett, tovább kapaszkodott, elébb az asztalra, majd a komódra, végül a szekrény tetejére, mintha fogadalmat tenne, hogy mindhalálig a veszedelmet keresi. Mindent felbontott a párnahéjtól a falióráig, nyilván a titkuk izgatta.

— Olyan mint én voltam — gondolta Anna ujjongva szívében, de az aszszonyi megérzés balsejtelmeivel. Mert az asszony otthon tombolja ki magát, legfennebb cserépben és porcelánban tesz kárt, a szolgálókat kontyolja, vagy férjeura arcborét hántja le. Ám a bőr meggyógyul, a többi kár meg pótolható. De ha ez a kölyök majd a világgal száll szembe, és nem enged az utolsó pihőig? Az előbb verte el, most pedig magához szorítja, hogy fulladozik. Anya és fiú meghaltak volna egymásért, de vittak szüntelen, mint két halálra szánt ellenfél pengéje.

Az apa csak cirógatta fiait kezével, szempillantásával. Nem tett különbséget közöttük, mert csupán szeretni tudott. S éppen akkor hunyta le a szemét, midőn ébredezni kezdett az ország a tetszhalálból, a legjobb elmék pedig nagy tüzet jósoltak. Anti már férfinak számított. Péter két esztendeje jött haza Eperjesről tudománnyal és lángoló igéekkel. Ő gazdálkodott, mert Anti inkább fölment a hegyekre a birkákat társadalmába, úgy lehet, menedéket keresett jó előre. Péter csinált mindent, meghallgatta anyját, és cselekedett a saját feje szerint. Anyja hagyta, mert most immár az izgatta, hogy mi lesz a Varrónemzetséggel. Antit vitte erre s arra, lányos házakba, de még a csitrik is inkább csak nevelték esetlenségét. Péternek pedig hiába példálózott, hogy milyen szép leány virágzik itt is, ott is. A fiú elhárította:

— Anyám, ne vessen azért ki a szívből, de magam akarom megtalálni.

— Kit?

— A páromat.

— Vajon hol?

— Azt még talán az Isten se tudja, de nyilván idejében gondol majd vélelem.

— Az Istent ne emlegesd, te pogány. Mikor voltál templomban? A pap szüntelen sopánkodik.

— A siratás meg a dicséret a kenyere.

Mit tehetett? Nevetnie kellett. Csak ez a kölyök bírta feloldani keménységét. Nem aggasztotta, hogy Péter sűrűn a faluba látogat, sőt arról folyt a serte-perte, hogy zsellérleány, Réti Éva húzza annyira a nádtetős házak közé. Úgy vélte: fiatal és nem bír a vérivel, ez a világ rendje, a rügyek is pattognak tavasszal. Nemsokára izgatóbb hírek szállingóztak. Előbb csak Réti Éva feltűnő domborodásáról, majd megtörtént, ami ilyenkor közönségesen történni szokott, gyerek született, és Péternek keresztelték. A leány apja zsellérember volt, ház, veteményeskert, egy tehén, baromfi volt a birtoka, és néha sikerült disznóvá hizlalnia a malacot. Volt, ahogy volt, de Péter mintha egészen a nádfedeles világhoz pártolt volna. A határból egyenest a Réti-portára ment, csak éjjel tért haza. Egyszer pedig három napon keresztül ott aludt. Az anyja már nem bírta:

— Elköltözől hazulról? — kérdezte alig palástolható dühvel.

— Ha úgy kívánja, anyám, azt is elfelejtem, hogy ez a ház apám háza, de őt, szegényt immár nem kérdezhetjük meg.

Az anya megszeppent kissé:

— Én kívánom? Te cselekszel. Három napig itthon se háltál.

— Valóban, mert beteg volt a fiam, a kis Péter.

Anna asszony elsápadt:

— A fiad. A . . .

Már csúnya szó tulult ajkára, de a fia szemébe nézett, olyan meghiúsultság jött viszonzásul onnét, hogy lehajtotta fejét, majd némán hálólházába tért. Napokig szót se váltottak. Az anya finom megérzéssel tudomásul vette, hogy ha nem enged, megszakad közöttük minden, és össze nem bogozza többé az angyalok ujja sem. Az időben bízott. Az idő csakugyan nekilódult, mindenféle hírek szállodtak, a nép pedig mozgott buzgón. Egyik este a parasztok seregestül megjelentek a Varró-kúria előtt, Péter a legfelső lépcsőre állott, és felolvasta a felszabadító törvényt, azután hozzátette:

— Mindent megkapnak, ami dukál.

Egy öreg paraszt megszólalt:

— És Péter úrfi?

— Marad anyim, hogy becsülettel megélek családommal.

De az öreg csak folytatta:

— Jól van, jól. De miként lesz velünk?

— Az öregek tekintsenek fiuknak, az ifjak pedig testvérüknek. Ma ez a férfiszív törvénye, mint Beniczky Lajos alispán mondotta.

Egy asszony felsírt a tömegben, azután hazatértek. Anna asszony napról napra komorabb lett. Mi szükség van reá, hiszen fia egészen fölébe nő. Már csupán házőrzésre alkalmas, mint a vénasszonyok? Csak történnék valami. Vágya pedig rövidesen teljesedett, mert egyik reggel idegen kocsi állott meg a kúria előtt. Bozsóki Márton szállott le, együtt tanult Péterrel, most pedig azzal kezdte, hogy egyenest a Pilvaxból jön. Az özvegynek nem kellett többet mondania. Anna asszony szemmel tartotta a világot, tudta, hogy a fiáért jött. Ebéd után felváltva figyelte Bozsókit meg Pétert. Fia tenyerébe hajtotta a fejét, s hosszas gondolkodás után közölte:

— Hathónapos a fiam.

— Megnősültél?

— Még csak Isten színe előtt.

— Asszonyod?

A falu felé mutatott:

— A szüleimnél és nádtető alatt.

— Értem. Pedig azért jöttem, hogy magammal vigyelek.

— Előbb egyenesbe kell tennem a dolgomat.

Anyja ijedten kérdezte:

— Mit? Milyen dolgodat?

— A becsületet. Mikor megszerettem Évát, a vérem parancsolt, most egész szívem és emberségem követeli.

Anyja feljajdult, de fia kérlelhetetlen volt:

— Szépen kérem, édes anyám, hagyjon magunkra minket. Most férfiak dolga következik.

Anna asszony felállott, és vérig sértetten hagyta el a szobát. Péter most Bozsóki vállára tette a kezét:

— Néhány nap múltán utánad megyek.

Bozsóki nem válaszolt, csak felsóhajtott. Pétert ellepte az indulat:

— Nem bízol bennem?

— Kiben bíznék, ha nem benned, ki Eperjesen szikrázó lelkünk voltál. Másról van szó, ismerem az embert meg az életet. Nehéz ifjúságom volt, meg-telített egész életemre. Anyád minden követ megmozdít majd ellened és...

— Évának hívják.

— És Éva ellenében.

— A pap az én emberem.

— De pap, ez bizonyosan szegény ember. Anyád meg képes lenne kihor-datni a határból.

— A falu népe.

— Tegnap még szolga volt...

— De a fiam...

— Péter, te ne tudnád, hogy a fiadért és minden kisdedekért hagynád el a fiadat.

Péter jobbját nyújtotta, Bozsóki pedig megszorította erősen. Azután le-pihent, kitört rajta a fáradtság, és aludt másnap hajnalig, Péter pedig szobájá-ban matatott, majd egy ládikóval a hóna alatt elindult a nádtetős világba, csak másnap reggelre jött haza. Éppen akkor érkezett meg Anti is a hegyekből, reg-gelihez ültek, de alig bírt fogyasztani, mert szüntelen el kellett tátania a száját. Csak bámulta őket, mintha másik csillagra került volna, és hallja ugyan lakói hangját, de nem érti beszédjüket: gyerek, becsület, háború, halálba menni az életért, és életet áldozni életéért... Mi ez? Rádásul Bozsóki gúnyosan kérdezte:

— Antikám, lelkem és szívem csücske. Nem tartasz vélünk?

— Hová?

— Szembe nézni a sorssal, és komázni a halállal.

Anti hirtelen csak annyit értett meg, hogy veszedelembé csábítják, hát rázni kezdte a fejét, akár a vezérürü a kolompot. Végül mégis erőre kapott, és keneteskedni kezdett:

— Magára hagyjam anyánkat?

— Éppen anyánkat akarjuk megvédeni.

Ismét nem értette, csak tátotta a száját, Bozsóki megsajnálta:

— Csukd be végre a szád, mert véletlen belerepül egy légy, és megfulladsz idő előtt.

Ekkor lépett be Anna asszony egyenesen, akár a szálfá, de arca álmatlan éjszakáról tanúskodott. Fagyos volt, akár a jégcsap. Péter elébe állott, hátha egy meleg szót ajándékoz fiának, vagy kiterjeszti karját. De anyja szobor maradt. Ekkor érezte meg, hogy milyen messzire kerültek egymástól, és az asszony, aki szülte, élve már nem bírja szeretni. Ő is megkeményedett, és szó-lani kezdett olyan nyelven, mint a tölgyfa tenné, ha beszélni tudna:

— Anyám, én megyek, jól tudja hová s miért. Hűséges fia vagyok, mert véres verejtékben szült, és csaknem életével adózott. De úgy áldja meg az Isten, ahogy azzal a kis poronttyal bánik, ha engem végleg magukhoz szó-lítanak...

Anna asszony ajka ekkor megremegett, most érezhette át a pillanat nagy-ságát és borzalmát:

— Kik szólitanának?

— Azok, akik többen vannak nálunknál és erősebbek, a halottak.

Az anya szemébe olyan rémület költözött, mint még soha. Péter ezt már nem vette észre, mert gyorsan Bozsóki mellé ugrott a kocsira, bátyjának búcsút se intett, egyszerűen megfélekedezett róla, annyira tele volt a szíve saját dagályával. Egy paraszti porta előtt megálltak. A tornácon fiatal nő várakozott kis fiával a karján. Péter megcsókolta a gyermeket, azután felmutatta, mintha irgalomért könyörögne. Majd ismét magához szorította, és átadta nagyanyjának. Most a fiatal nőt ölelte meg, és csókolta a száját, a fejét, a meg a mellére borult, és zokogott. Végül megcsókolta az öregedő parasztasszony kezét, hiába próbálta visszahúzni. Éva apjával kezét szorított, még egyszer meghagyta, hogy rejtsse el jól a ládikót; ami benne van, Évát és a kis Pétert illeti, azután a kocsira ugrott. Üres volt az utca, a kocsis meglegyintette a lovakat, vágta be a kezdetek. Péter szüntelen hátrafelé nézett, és kendőjét lobogtatta, a nádtetős ház előtt ugyanezt cselekedték. Kiáltás is hangzott, és kísérte egyre halkabban:

— Péter! Gyere vissza!

Péter úgy érezte, hogy nem tér vissza élve, de csak biztatta a kocsist, hogy sebesebben, ha már elindultak, vágtsanak neki a sorsnak.

A faluban folytak a hétköznapok, s jöttek a hírek, miként a felhők. Az emberek, míg melegt az idő járt, estéknél a ház elé ültek, és a messze lobogó nagy tűzről beszélgettek a friss esti fuvallatban, nyugodtan ragyogó nyári csillagok alatt. Egyszer, vasárnap délelőtt, ott járt a főtisztviselő, és rendre meg hűségre buzdította a népet.

— De kihez legyünk hűségesek? — kérdezte valaki a tömegből.

A község bírása megelőzte a szónokot:

— A tekintetes főtisztviselő úrhoz.

Többen nevetni kezdtek, a főbíró pedig leckéztetni kezdte a falu eszét:

— Nem magát kérdezték. A királyhoz, a rendhez és a tekintetes vármegyéhez legyünk hűségesek.

Ismét megszólalt valaki:

— És a dereshez.

A nevetés egyre jobban terjedt, a főtisztviselő elszelelt másfelé buzgólkodni. A következő vasárnap az erdőn lovagolt keresztül, és eltűnt. Meztelen holttestét csak harmadnapra lelték meg csúnya szúrással a mellén. Nyomoztak úgy-ahogy, eredmény nélkül, mert a pandúroknak elment a kedvük az erdőtől.

Nemsokára őszbe fordult az idő, hideget lélegzettek a hegyek, este befelé húzódtott mindenki, csak a kúria ebédlőjében égett még világ. Anna asszony ült az asztalnál Anti fiával, s mint rendesen, hallgattak. Így ment estéről estére, és Anna asszony ugyancsak csodálkozni kezdett, midőn Anti alamuzsi szempillogás kíséretében szólani kezdett:

— Az országtól nemsokára hadak útja lesz, a katona pedig akár ilyen, akár olyan, egyaránt ért a prédáláshoz.

Anyja feleletre se méltatta, hát tovább igyekezett:

— Csupán a hegyek nyújtanak védelmet és biztonságot, a havas. Tömérdek birkánk legel ott fenn, fa van elég, az irtásokon baltát forgató ember is akad, egykettőre téli aklokot csaphatunk össze, föl kell vinni, amit lehet...

Anyja eddig csak nézte megvetéssel, de még több szomorúsággal, most félbeszakította:

— Ne csúrd, csavard a dolgot, felmégy a hegyre, télen is ott maradsz, mert a birkáknak eddig csak pásztoraik voltak, most már istenük is lesz.

Másnap reggel ki se jött ágyasházából, csak a szolgálóval üzent Antinak, hogy rakasson meg egy szekeret eleséggel bőven, és ha majd hiány támad, küldjön le egy bojtárt, amíg van, mindenét megosztja véle. Anti előbb megdermedt, úgy érezte, hogy anyja végleg kivetette szívéből. Ám egyhamar megvigasztalódott. A birkák békés, nyugtató begetésére gondolt meg a birtokra, a

fele apai jussan az övé, és a termőföldet még az ágyúgolyó sem viszi el. Útnak indult, mennél magasabbra kaptattak a lovak, annál inkább megnyugodott, érezte, hogy az élet felé tart, hegyek védelmébe, ahová a nagy tűznek még a füstje se csap fel.

Anna asszony egészen egyedül maradt, némán végezte dolgát, folyton Péterre gondolt, aki még hírt sem küldött magáról. Csak, mint hallotta, Évának ír s üzen, ha mód akad erre, azt küldi néki, amiye van: szép, piros, szikrázó szavakat. Utóbb már naponta bement Péter szobájába, és csak ült saját mélysegeibe merülve, félig öntudatlan. Künn pedig hatalmaskodni kezdett a tél, a hó óriási pelyhekben hullott, vagy szelíden pilinkézett, de el nem állott, mintha el akarná temetni a földet. Ebben az isteni fehérségben töltötte el Anna asszony első magányos karácsonyát. Szilveszterre azután meghitta a prédikátort feleségestül, bőséges vacsora után óborokat rakatott az asztalra, mégis kínosan vánszorogtak az órák, úgy érezte, mintha a papék szemrehányó tekintettel méregetnék. A prédikátor parasztgyerek volt, a szomszéd faluból, az iskolamester árváját vette feleségül, számos gyereket neveltek, bizony szűken éldegéltek. A bortól azután a prédikátor felélénkült, kipirult arccal magyarázta, hogy jön nemsokára a magyar főserég, nyilván fölöttük vonul a Felső Tiszához, ott lesz a nagy gyülekező, és majd Bécsig verik a császár seregét.

— Olyan bizonyosra veszi győzelmünket? — csodálkozott a ház asszonya. — Kevesen vagyunk, és a kevésből még kevesebben mennek szembenézni a halállal.

— Isten is van — erősködött a pap.

— De nagyon messze... — fakadt ki a keserűség Anna asszonyból, de éppen tizenkettőt ütött az óra. Kocintottak, és megölelték egymást.

A prédikátor igazat mondott, a főserég csakugyan fölöttük vonult a Felső Tisza felé. Micsoda vonulás volt ez csontot repesztő fagyban, betemetett ösvényeken, zivatarban, hószikrák fagyos tűzében, és közöttük menetel Péter. Anna asszony eddig bódultan járt-kelt, de most mintha fekélyek gyúltak volna ki benne. Néha este vagy éjszaka, midőn már mindenki nyugodott, felordított a fájdalomtól, mint a kölykét féltő erdei vad. Most ismerkedett meg a legnagyobb emberi büntetéssel, az önváddal. Ó üzte vészbe a fiát? Nem tudta eléggé szeretni, ezért nem is értette meg? Itthon tarthatta volna? De lehet-e parancsolni a villámnak, a kösziklának, a nagy vizek sodrának? Bármit tesz, úgymis elment volna? Bizonytal, de az élet hitével. Azt mondta utolsó tekintete: a halálba kergetsz? Ezért szültél? Micsoda irgalmatlan keserűség és még nagyobb hit gyülekezhetett benne, hogy oly hirtelen itt hagyta anyját, asszonyát, kis fiát nádtetős házban, szegénységben?

Éjszaka gyakran felkiáltott, mintha le tudná győzni a tér s az idő hatalmát:

— Péter, hol vagy?

Ám, még a szél is elállt, legalább rázta volna meg az ablak fatábláját, de senki sem felelt. Azután enyhe szél fútt, hirtelen olvadni kezdett a tengernyi hó, patak lett az utakból, majd újra fagy, jég és jég mindenütt, de a honvédek csak meneteltek. Anna asszony szinte velük szenvedett, alig evett, álmából szüntelen felriadt, már csak csont volt és lélek. Egyik vasárnap délelőtt éppen harangoztak a templomtoronyban, midőn szekér állott meg a kúria előtt. Irtózatos rémület lepte el, bár maga se tudta, hogy miért? A bakról István szállott le, parádés kocsisuk, ifjan a huszároknál szolgált, s bár betöltötte negyvenedik évét, elkísérte Pétert, mert nagyon szerette. A szekeret megrakták szénával, a tetején fehér lepellel letakarva feküdt valaki. Anna asszony kirohant, és akár a tébolyodott, megragadta István bácsi vállát, rázni kezdte:

— Ha Istent ősmersz, mondd meg az igazat.

István néma maradt, kék volt a szája, remegett a fagytól és a láztól, legfennebb ordítani tudott volna.

Anna asszony ekkor összeszedte minden erejét, a kocsihoz lépett, s mintha élete legborzalmasabb cselekedetét hajtaná végre, lerántotta a fehér leplet. Péter feküdt a szénában megbékélt arccal, mintha szép álomba tért volna. Mentéjén megfagyott vér, szívéért érthette a golyó. Az asszony, mint aki halálugrást végez, túllendült önmagán, egyszerre erős lett. Bevitte fiát, a cselédek segítettek néki, maga vetkőztette le, mosta meg hideg testét, és díszruhájába öltöztette.

István bácsi csak estére tért magához, és vadul morogni kezdett:

— Az átkozott, kurva híd! Szakadt volna le alatta, aki kitalálta. Kezddjék ki a férgek, rohadjon meg élve, verjék agyon az irtáson a tótok, akiket krajcárokért hajszol a fagyban. Ha ugyan nem bújtt be valamelyik egérlyukba a gyáva, de a pukhasa nem engedi. Az a híd! Ősszel jött a tenger víz a hegyekből, a patak megdagadt, a farkasoknak nem kellett várniok, míg befagy, kényelmesen átsétáltak a hídon, és ragadoztak, szegény ember birkáját, borját, lovát, néha őt magát is. De kellett a híd annak az alamuszi pófájú ördögnek, hogy rövidebb úton szállíthassa a szálfákat, és gyorsabban gyűljön a ládafiába a pénz. Az Antal úr! Gebedjen meg! Több irgalmat érdemel a veszett kutya.

— Urad! Ne merészeld sértegetni.

— Sértse az istennyila! Nékem pedig nem uram. Kitört a szabadság, és még csak ne is pófázhassak?

— Elhallgatsz?

— Azt is megtehetem, de nehogy négy szem közt találkozzam véle, mert a torkát harapom át. — S kifelé indult, de Anna asszony ismét rákiáltott:

— Gyere vissza, és mondj el mindent. Péterről beszélj, ne a hídról.

— Akár akarja, asszonyom, akár nem, azzal kell kezdenem. Pár esztendeje épített Anti úr hidat, még nem jelzi a térkép. Péter főhadnagy úr, mert már az volt, jelentette a fővezérnek, mert az ellenség, ha van esze, kiszakít egy csapatot, erdei úton lappangva a hídhoz nyomul, és oldalba kap minket. Éppen esőre fordult az idő, zuhogott, felgyújtani a hidat? Miként? Az utászok valahol a csapatok előtt küszködtek, hogy vonulni tudjon a sereg. Péter úrfi meg vállalkozott, hogy egy szakasszal tartja a hidat, mígnem a sereg átkél a hágón.

A vezér mintha tétovázott volna, majd Péter úrfira vetette szigorú tekintetét, és csak nézte.

— Odavaló vagyok, minden zugot ismerek — mondotta a gazdám.

A fővezér bólintott, és csak ennyit szólt:

— Menj, de gyere vissza.

Azt beszéltek utóbb, hogy még senkinek se mondott ilyet. Szerette Péter úrfit, maga mellé akarta venni nyargonc tisztnek, de az szinte könyörgött, hogy a csapatnál maradhasson. Elindultunk térdig sárban, de még jókor érkezünk, az ellen csakugyan oldalba akarta kapni a sereget, és már közel volt a hídhoz. Fehér zászlóval követ érkezett, hogy ők sokan vannak, mi meg alig, adjuk meg magunkat. Péter úrfi kivonta kardját, és felmutatta, mintha az Istennek adna jelt. Azután a töltés mögé állított minket, hogy fedve legyünk. — István bácsi hangja remegni kezdett: — Csak önmagát nem féltette. Keskeny ösvény vezet a hídhoz, a császáriak lassan közeledtek, mi meg tüzeltünk, hullottak is, néha félre kellett dobálniuk a dögöket, hogy mozdulhassanak. Már eltelt egy óra, és álltuk a sarat, Péter úrfi akkor rohamot vezényelt, visszavetette az ellent, azután futás a többiek után. Mikor a híd felé vonultunk, jó előre megmutatta az egéruat. Így történt, sortüzet adtunk, azután szuronyt szegezz! A roham sikerült, Péter úrfi visszavonulásra adott jelt, de utolsóinak maradt, mintha alkuja volna a halállal, hogy fogadja váltságul a többiért. Haldokolva vonszoltam le a hídról, nemsokára átvonult az ellen, de már jöhetett. Az osztrák tiszt odalépett haldokló gazdámhoz, én a mentéjét bontogattam, a tiszt tépést hozatott, de már hiába. A tiszt azután csak nézte és nézte a gazdámát, múltak a percek, amikor végre megszólalt magyarul, de mégse magyarul.

— Mit hadarsz? Magyarul és mégse magyarul?

— Hát olyan idegenül hangzottak szavai. Gazdám nevét tudakolta, én meg nem titkoltam, hogy Varró Péter.

— Honnen? — Emlékszem, így kérdezte: — Honnen?

— Felső-Bükkösről.

A tisztt csak nézett maga elé, majd Péter úrfira és ismét maga elé. Azután kocsira tétette, a fehér leplet is ő kerítette elő valamelyik társzekérről, ládából. Azt is mondotta, hogy szintén Bükkösre vonulnak szemmel tartani a környéket, akkor majd adjam vissza a szekeret a lovakkal. Én pedig magamban mormoltam, hogy bár folyt volna ki a szemetek, vagy maradtatok volna az anyátok hasában...

Anna asszony egy kézmozdulattal elhallgattatta.

Ejszaka két gyertya égett a halott fejénél, anyja meg a ravatal mellett térdelt, holott kálvinista volt. Úgy szunnyadt el kissé, arra ébredt, hogy fázik nagyon, és pogányul fáj a térde. Alig bírt fölkelni, nagy nehezen a karosszékhez vonszolta magát, és tovább gyötrődött.

Másnap hiába hitták reggelizni, csak akkor ment ki, midőn jelentették, hogy idegen tisztt keresi. Az előszobában állott fagytól merev arccal, csatakosan. A szobába hívta, a tisztt csizmáira mutatott, Anna asszony csak legyintett:

— Jöjjön, ahogy van, a halál se viselt díszruhát, midőn elrabolta a fiamat.

A tisztt nagyon ismerős volt, mintha vonásai mögül egy másik arc nézett volna ki. A nevét kérdezte.

— Waldburg Ferdinánd — mondotta.

— Osztrák?

— Igen, apám után.

— Édesanyja?

— Magyar volt, a szomszéd faluban született, Alsó-Bükkösön.

— Nem Galgai Erzsébetnek hitták?

— De igen.

— Leánypajtásom volt. Német tisztt vette feleségül.

— Igen, apám kemény ember volt, engem is császár katonájának nevelt.

— Hol tanult meg ennyire is magyarul? — De rögtön a homlokára ütött

Anna asszony: — Persze, persze, Erzsi nyaranta hazajárt a fiával, míg szülei el nem haltak. Ritkán talákoztunk egymással, elidegenedtünk, de a fia megbarkozott Péterrel, együtt járták az erdőt...

Majd felocsúdott merengéséből, és vadul a tisztre nézett:

— Te ölted meg a fiamat!

— Nem én küldtem szívébe a golyót, képtelen lettem volna erre.

— Miért? Már a hídon felismerted?

— Gyerekkorunk óta nem talákoztunk, mikor haldokolt, rémlett valami homályos emlék, de ott a hídon? Úgy harcolni embert még nem láttam. Megölni? Nem! Valamelyik közkatona golyója ölhetted meg, de talán más is. Nem volt valaminő nagy sérelme vagy bánata? Mert mintha kihívta volna a halált.

Anna asszony ajultan fordult le a székről, úgy hozták életre. Néhány kanál forró levest evett, és mély álomba zuhant. Estefelé ébredt fel, és mindjárt a ravatalos szobába ment. Mire besötétedett, az osztrák tisztt is megérkezett. Vacsorához hívatta, de egyikük sem evett. A tisztt törte meg a csendet:

— Kérek valamit, tudom, hogy szomorúságot okozok, de hadd vonuljak holnap a sírhoz egy diszszakasszal.

— Még egyszer megölni őt?

— Dísztüzet adni a hős ellenfélnek.

— Az égbe löni? Tudatni az Istennel, hogy gyilkoltatok?

— Katonák vagyunk.

— De ki hívott ide? Szegény anyád megfordul sírjában. Apja, az a sunyi, kapzsi ördög kényszerítette apához. Él-e még?

— Tizenhárom esztendőös voltam, amikor elhunyt... — Most a tiszt tört ki: — Megváltás volt néki a halál, ő is szenvedett, csak az Isten méri meg, hogy ki sírt többet? Éjszaka hányszor riasztott fel zokogása. Mikor nyaralni jártunk Alsó-Bükkösre, akkor is folyton sírt. Bennem így maradt meg az arca. Most azután vessen meg, üzzön ki.

Másnap az egész falu ott volt a temetésen, és feszes vigyázzban a díszszakasz. Illó távolban ifjú asszony állott kendőbe burkolózva, a kendő alól egy kisedet nézett ki csodálkozó, riadt fekete szemével. Midőn megszólalt a halottas, sírni kezdett, de a dísztűz megriaszthatta, mert elhallgatott. Anna asszony sügött valamit a papnénak, ez Évához ment, megfogta karját, és az úrnő mellé vezette. Most Évát rázta a zokogás, a kis Péter csak akkor sírt fel újra, midőn a koporsóra hullani kezdtek a rögök.

Anna asszony és Éva megvárták, míg eloszlik a tömeg, és utolsó tisztelgés után a katonák is elvonulnak. Azután a hintóhoz vezette Évát, tartotta a gyereket, míg felhágott, majd ő is melléjük ült.

— Gyere be — szóló Évához, mikor a kúria előtt megállottak a lovak. — Hálózásába vitte, és egy szekrényből babaruhákat vett elő: — Tedd tisztába a kicsit, a ruha az uradé volt.

Éva csak bámult, és engedelmeskedett. Majd új parancs hangzott:

— Hazamégy, és...

Éva vadul magához szorította fiát:

— Nem adom, csak életem árán.

— Hallgass, míg befejezem. István bácsi befog, elhozzátok a motyódat, nálam élsz ezentúl.

Éva még mindig nem hitte volna, de Anna asszony szemére két könnycsepp ült. Átnyújtotta a kis Pétert, és teljesítette a parancsot. Mire visszatért, Anna asszony már elkészítette a pépet, miközben anyja etette a kicsit, a szolgáló megvetette az elhunyt gazda ágát. Mióta elköltözött, vetetlen állott Anna asszony nyoszolyája mellett, egy halott emlékezetét őrizte. Most felbontották, friss ágyneműt kapott, hogy az életet szolgálja.

— Itt hálsz ezentúl — mondotta Évának.

A két ágy közé derékaljat helyeztek, arra fektették a kis Pétert, a gyerek rövidesen elaludt, nyugovóra tért a két asszony is. Éjszaka felsírt a kisedet, Anna asszony gyertyát gyújtott, Éva ugyancsak felébredt, mindketten a kisedet fölé hajoltak. Az meg hol anyjára tekintett, hol Anna asszonyra, azután megnyugodott, és békésen aludt reggelig. Miközben a két asszony a kisedetet figyelte, fejük önkéntelenül egymáshoz simult. Éva vette először észre, és ijedten elkapta. Anna asszony ekkor átölelte, és magához vonta. Éva csaknem felsikoltott az örömtől és fájdalomtól. Péter, ha nyugtatni akarta, ugyanilyen gyengéden vonta magához a fejét.

Óbudán, 1975. Tavasz.